

מאבק

פרשת היאבקותו של יעקב באישון לילה עם איש זר היא פרשה שתומה וחסרת פשר. יעקב שב לארצו ולמשפחתו לאחר עשרים שנות גלות. עשיר ברכוש ומוקף במשפחה קרובה אוהבת ותומכת חדור שליחות אלוקית של שיבה לארץ האבות. הפרשה הזו היא סיוט הלילה של יעקב הפוגש אותו על סף מימוש החלום והשלמת המשימה. גם ברובד הפשט שלו, רווי האירוע במטאפיזיקה. סיפור כמעט דמיוני, חלום בלהות.

אכן, כל המפרשים הטעינו את המעמד הזה במשמעות מיסטית וסימבולית. לשיטה אחת המלאך נשלח על ידי הקב"ה כשרו של עשיו, כמסר אלוקי וכהבטחה שעשיו לא יוכל ליעקב וכי אין ליעקב לחשוש כלל. לשיטה אחרת המעשה מסמל את ההאבקות המתמדת של עשיו ביעקב, לא רק עשיו ויעקב הפרטיים, אלא צאצאיהם לדורי דורות. לפיכך, הפגיעה ביעקב היא סמל לדורות השמד, שבהם ייפגעו גם צדיקים וצדקניות, כאשר בסופו של הסיפור מובטח כי יאיר השחר. תגיע הגאולה ויתברר כאור שבעת הימים, נצחוננו של יעקב ובחירתו.

את סיפור המאבק הזה ניתן להסביר באופן שונה על רקע הסיפור כולו, הנפתח בתיאור פחדו של יעקב. "ויירא יעקב מאד ויצר לו". הפרשה מתארת שיעקב נתון במצוקה. הוא נמצא בין המצרים, לחוץ וחרד, חושש למשפחתו, לחייו, לרכושו למעמדו ולגורלו. והנה בלילה הוא שרוי לבדו אך מתברר שאיש עמו: אורח לא קרוי. את דמותו של האורח ניתן לראות כביטוי ושיקוף אנושי-סמלי לחששותיו וחרדותיו של יעקב. המאבק באיש הוא מאבק פנימי וההתכתשות משקפת דיון המתנהל בין יעקב לבין עצמו.

המדרשים מתארים את הדמות שנאבקה ביעקב בלבושים ואופנים שונים. באמצעות הלבשת דמות ה"איש" בצורה ואופי ניתן להבין את תמונת המאבק והקונפליקט שהיא מציגה. איסוף הקריאות מן המדרשים השונים מאפשר חשיפה לספקטרום מגוון ורחב של טרדות שבאות לידי ביטוי באיש העומד מול יעקב.

אחד המדרשים מתאר בשם ר' הונא: "בדמות רועה נידמה לו, לזה צאן ולזה צאן לזה גמלים ולזה גמלים, אמר לו העבר שלך ואני מעביר שלי...". על פי הצעתו של רב הונא אותו מלאך כמוהו כיעקב. שני רועי צאן. זה מעביר את צאנו וזה מעביר את צאנו. התיאור הזה של המדרש מבאר שהחששות של יעקב מרוכזים במחשבה שהוא עצמו איש פשוט, בעל מקצוע. מה בינו לבין עשיו. זה בעל הון וזה בעל הון. איש איש ורכושו ועיסוקיו היומיומיים הפשוטים. יעקב חרד, במה יתרונו על עשיו אחיו? היכן שאר הרוח של יעקב ובמה כוחו וזכותו? (בראשית רבה וישלח, עז; שיר השירים רבה, ג)

מדרש אחר מובא בשם ר' חמאי בר' חנינא. על פי מדרש זה המלאך "לשרו של עשו הרשע נדמה לו... כי על כן ראיתי פניך כראות פני אלהים" המדרש הזה מתאר כיצד יעקב מזהה עליונות רוחנית ומוסרית של עשיו על פניו. חז"ל אומרים שיעקב חושש שמא בשנים שיעקב היה בגלות, עשיו זכה וקיים מצוות כיבוד הורים. התרגום הדמיוני של אותו איום מובעת באמצעות שרו של עשיו שפניו כפני אלוקים, הנאבק בו. (שם)

בגמרא מוצעות עוד שתי אפשרויות. הצעה אחת היא לומר ש"כגוי נדמה לו" (חולין צא). גוי היינו, זר ונוכרי. על פי מדרש זה דאגותיו של יעקב שונות מעט. יעקב דואג שמא השתלבותו במשפחה וחזרתו ארצה תהיה מהולה בקשיי קליטה. בגילוי העובדה שהוא נטע זר, הוא ומשפחתו. ככל משפחה שחיה בסוג של בידוד בחוץ לארץ, ללא קירבת הורים ואחים ומשפחה רחבה משפחתו של יעקב זכתה בהזדמנות להתלכד ולהתאחד. אולם, לכל זה יש מחיר: חיים בועתיים המנותקים מזיקה לשרשים.

הצעה אחרת היא לומר שאותו מלאך "כחכם נדמה לו" (שם). החשש מן החכם הוא בעליונות הוכחותיו וטיעונו הלוגיים. האיום של החכם הוא שבלא שום אלימות הוא שולל את כל זכויותיך ומעמיד אותך ריק וחסר כל. על פי פירוש זה יעקב מרגיש שטענותיו וצידוקיו לחוקיות כניסתו ארצה אינם מספקים. שבמישור הראציונלי אין לו עדיפות על עשיו וכי אף אם ישכור לעצמו עורכי דין מפולפלים לא יצליח להוכיח שברכת הארץ היא שלו. במשך השנים היטשטשה עוד יותר זכותו לאזרחות בארץ, נשלל דרכונו, והוא הפך להיות מהגר ופליט.

ארבע דאגות מובעות במחזה הזה: דתית, מוסרית, סוציולוגית ומשפטית. הקונפליקטים הללו הספקות הללו מחלחלים לעמקי התודעה של יעקב. החשדות העצמיים הללו הם פרי הגלות. העקירה מן הבית ואובדן העוגן וההקשר. הגלות מפרה את האיזונים הפנימיים המספקים לאדם זהות ברורה וכושר עמידה. החשדות הללו, המתגנבים לליבו של יעקב והמתגלים לו עם שובו לארצו שלו מערערים את יציבותו ואת זקיפות קומתו. וכל

בס"ד, מיכל טיקוצ'ינסקי, פרשת וישלח, תשע"ב

אלו יחד הם הם המהות של הבדידות והשבריריות. של "ויותר יעקב לבדו". וביטויים החד משמעי הוא בסופו של לילה: נקע וצליעה.

אנחנו אמנם מצולקים וכואבים, אך יש צד נוסף. יעקב לאחר המאבק יוצא מחושל, הגלות כשלעצמה אכן טומנת את הסכנות המובעות בחששותיו, אך דווקא מודעותו צניעותו ותחושתו המתמדת שאינו זכאי ואינו ראוי וכדאי, היא זו המשמרתו תמיד בעליונות מוסרית.